

Zendinggave van eenen gewezen zendeling.

<https://hdl.handle.net/1874/355727>

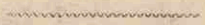
gll.

3

Z E N D I N G G A V E

VAN EENEN

GEWEZEN ZENDELING.

TE ROTTERDAM,
bij M. WIJT & ZONEN,
1850.

[97]

THE HISTORY OF THE

REIGN OF

THE KING

OF GREAT BRITAIN

The first part of this history is the reign of King James the First, who reigned from 1603 to 1625. The second part is the reign of King Charles the First, who reigned from 1625 to 1649. The third part is the reign of King Charles the Second, who reigned from 1649 to 1685. The fourth part is the reign of King James the Second, who reigned from 1685 to 1688. The fifth part is the reign of King William the Third, who reigned from 1688 to 1702. The sixth part is the reign of King George the First, who reigned from 1702 to 1714. The seventh part is the reign of King George the Second, who reigned from 1727 to 1760. The eighth part is the reign of King George the Third, who reigned from 1760 to 1820. The ninth part is the reign of King George the Fourth, who reigned from 1820 to 1830. The tenth part is the reign of King William the Fourth, who reigned from 1830 to 1837. The eleventh part is the reign of King Victoria, who reigned from 1837 to 1901. The twelfth part is the reign of King Edward the Seventh, who reigned from 1901 to 1910. The thirteenth part is the reign of King George the Fifth, who reigned from 1910 to 1936. The fourteenth part is the reign of King Edward the Eighth, who reigned from 1936 to 1937. The fifteenth part is the reign of King George the Sixth, who reigned from 1937 to 1952. The sixteenth part is the reign of Queen Elizabeth the Second, who reigned from 1952 to 2022. The seventeenth part is the reign of King Charles the Third, who reigned from 2022 to the present.

VOORBERIGT.

Niet alleen het verzoek van eenige vriendinnen en bestuurderessen des Vrouwen-Hulp-Genootschaps te Utrecht, maar ook mijn eigen hart drongen mij haar deze Zendinggave gereed te maken. In Utrecht vonden mijne dierbare vrouw en kinderen Christelijke deelneming en troost, gedurende mijne lange afwezigheid en bij zwaren huiselijken rouw: toen ik, moede pelgrim, was wedergekeerd werden mij dezelfde deelneming en troost aldaar in donkere dagen door velen ruimschoots geschonken. Zoo geef ik aan het Vrouwen-Genootschap der grijze bisschopsstad, uit hetwelk nog de geest van WILLEBRORDUS niet geweken is, als een verpligte broeder aan zijne zusters, als een vriend aan zijne

vriendinnen deze kleine gave over. Eens kleine, dewijl ik in mijne armoede geene groote te geven heb; maar toch eene gave, die tot het zamentreffen en den band onzer zielen in betrekking staat; maar toch een teeken, zoo ik hoop, van mijn levendig en blijvend gevoel van erkentelijkheid en gemeenschap in den Heer.

In de jongste buitengewone Vergadering te Rotterdam werd voor het eerst eene proeve genomen, om in plaats van éénen Redenaar van den kansel, meerdere Broeders van het plat-form te laten spreken, zoo als zulks in Engeland bij Zendingfeesten pleegt te geschieden. Ik geloof, die proeve is tot aller bevrediging uitgevallen. De aard der zaak brengt dit mede. De stof voor zoogenaamde „opwekkende Redevoeringen” is, nadat er 52 malen uit is geschept, tamelijk uitgeput. Ook behoeven de deelnemende toehoorders veel minder te worden opgewekt, dan wel voedsel en leiding voor hunne reeds lang opgewekte belangstelling te ontvangen. Daartoe is de thans gevolgde wijze zeker veel gepaster.

Mij werd in die Vergadering mede het woord

gegund. Eene ervaring in mijne gemeente, al wat ik gehoord, gezien, ondervonden heb in de wereld, de tijden en omstandigheden, waarin wij leven, deden mij spreken, zoo als ik gesproken heb. Van daar heeft dit eene zoo locale en tijdelijke kleur. Toch, zoo als mijne lezers, naar ik vertrouw, zullen zien, er liggen denkbeelden van algemeene toepassing te gronde. De herinnering, hoe en met wat gezegend gevolg, het Christendom in onze landen is ingevoerd, kan niet anders dan leering en aanwijzing geven, hoe het daar ginds in de Heidenwereld nog zal en moet ingevoerd worden. Het is, meen ik, niet overbodig, die herinnering te verlevendigen in de Vaderlandsche kerk, inzonderheit bij de vrienden der heilige Zending.

Daarom heb ik er eenige aantekeningen bijgevoegd. De stem van den ontslapenen, vereeuwigden NEANDER, aan wiens voeten ik zoo gaarne ga zitten, om van hem Zendingwijsheid te leeren, heb ik veel meer dan mijne eigene stem, ja bijna uitsluitend, in die aantekeningen doen hooren. Zijn naam in de Christenwereld, zijne geleerdheid, zijne diepte, zijn echt Christelijk leven en sterven, geven aan die stem een gezag, dat geen onzer levenden, hoe veel minder ik! hebben kan.

Een „gewezen Zendeling” heb ik mij op den titel genoemd. Naar ik hoop, zonder aanmatiging. Want een Zendeling onzes Heeren JESUS CHRISTUS, hoe gering dan ook, ben ik verwaardigd te zijn, eerst in Frederikstad, daarna in Oost-Indië. Het is mijn grootste eeretitel, boven welken ik geen hooger en ken of begeer.

Dat mijn groote Zender zijnen zegen geve op deze geringe gave, zoodat zijne Zending er door worde bevorderd, is de bede van

L. J. VAN RHIJN.

TOESPRAAK op de Algemeene Vergadering
des Nederlandschen Zendeling-Genootschaps
den 17^{den} Julij 1850.

Vrienden van het Godsrijk!

In mijne gemeente daar ginds aan de Belgische grenzen, woont een eenvoudige boer van vromen christelijken zin. Deze betuigde mij onlangs, dat hij diep was getroffen door het lezen van een der kleine „Verhalen uit de Heidenwereld,” hetwelk zijne kinderen van mij op de katechisatie hadden ontvangen. Het is betiteld: *Zending onder de Engelschen*. Door het lezen hiervan, zoo zeide mij die landman, was hem zijn Christenpligt jegens de Heidenen eerst regt duidelijk geworden. In dit stukje namelijk wordt naar kinderlijke bevatting verhaald, hoe de monnik GREGORIUS in de 6de eeuw onzer jaartelling te Rome eens

getroffen was door het schoone en frissche uiterlijk van eenige slaven, die daar op de markt te koop geboden werden. Op zijne navraag hoort hij, dat deze slaven kwamen van het eiland der Britten, en dat zij en hunne landgenooten nog blinde heidenen waren. Diepe weemoed en vurige zucht voor het zielenheil der heidensche Engelschen vervulden van toen af de borst van den grooten en vromen GREGORIUS. Hij wil zelf tot hen gaan ter hunner bekeering; maar hij mag niet. Hij wordt Paus. Hij zendt zekeren AUGUSTINUS met 40 godvruchtige monniken naar het eiland der Britten af. Hij rust niet — hij moedigt de wankelenden door zijne brieven aan — hij leert en raadt — hij waakt en ijvert en bidt. Zijne bede vindt verhooring. AUGUSTINUS wordt de grondvester der Christelijke kerk onder de Engelschen. En de Engelschen zenden op hunne beurt Zendelingen uit tot onze heidensche voorouders; WILLEBRORD en BONIFACIUS met hunne helpers planten en bevestigen de banier des kruizes in die landen en streken, waarin wij nu wonen, en vanwaar deze zelfde vergadering hare afgevaardigden heeft ontvangen.

Inderdaad, mijne medechristenen! die herinnering is ook voor ons treffend, is voor niemand

onzer overbodig, denk ik, voor de Vaderlandsche Gemeente even zoo min.

Er zijn nog zoo vele leden onder haar (ik bedoel de *levende* leden, de godvruchtigen en vromen, van de *ligtzinnigen* en *onverschilligen* spreek ik nu niet) zoo vele leden, die het vergeten zijn, hoe de kennis van den eenigen, waarachtigen God, en JEZUS CHRISTUS, dien Hij gezonden heeft, eigenlijk tot hen gekomen is; die geneigd zijn alle menschelijken, historische tusschenkomst weg te denken, en zich voor te stellen, dat zij buiten zamenhang met menschen en kerk, onmiddellbaar van boven, of hoogstens door den bijbel, tot Gods wonderbaar licht gekomen zijn. Maar zoo is het toch inderdaad niet. Door Zendelingen hebben hunne voorouders, dus ook zij, die zaligmakende kennis ontvangen; zendelingen, wier namen, wier werk en prediking wereldkundig zijn; zendelingen, even als wij thans uitzenden, die van Engeland gekomen, die aan de Roomsche kerk gehecht en onderworpen waren, zulke zendelingen hebben aan de Friezen en Batavieren de parel van het hemelrijk gebragt. Die herinnering leidt mij tot cenige ongezochte opmerkingen, die ik hier in den schoot dezer Vergadering nederleg.

1°. Geen Christenvolk der wereld heeft van

de vroegste tijden af tot op onze dagen meer Christenzendingen uitgezonden en meer offers tot verbreiding des Christendoms gebragt dan dezelfde *Engelschen*. Geen volk op aarde is grooter, krachtiger, heeft meer invloed op den loop der wereld dan dezelfde *Engelschen*. Tusschen het een en ander ligt een diep verband. »Die mij eeren, zal ik eeren,” spreekt God. »Honderdvoudig zal ik vergelden nog in het tegenwoordige leven, al wat gij om mijns naams wil zult hebben gedaan of geofferd,” spreekt de Heiland der wereld. Dat geldt van ieder individu, van elke gemeente, ook van een geheel land en volk. Ja, ja! ik ga er zeker van, de laatste grond der onloochenbare nationale grootheid des Engelschen volks ligt in de diepte en kracht des Christelijken geloofs, dat de edelsten en besten hunner, dat de toongevende meerderheid bezielt. Erkennen wij het rondborstig, en vergeten wij onze verplichting aan *Engeland* niet. *Engeland* heeft ons het Christendom gebragt, *Engeland* heeft ons het voorbeeld en de aanleiding tot stichting van dit zendelinggenootschap gegeven. Als Christenen en als bevorderaars der Zending zijn wij warmen dank schuldig aan *Engeland*. Hun voorbeeld en hunne grootheid vure onze gemeente aan. Hoe meer de heilige

zendinggeest levendig wordt in de vaderlandsche gemeente, hoe beter het der vaderlandsche kerk en geheel ons vaderland zal gaan. Wanneer was ons vaderland het grootst, en kennelijk het meest van God gezegend? Was het niet kort nadat onze vaders het meest voor des Heeren zaak hadden geleden en gestreden en geofferd?

Wat de Engelschen *ons* geweest zijn, dat moeten wij worden voor de Javanen en Maleijers en Alfoeren in *Oost-Indië*. Ik heb, gelijk ook onze bezittingen aldaar, zoo ook eenige Engelsche koloniën in het verre Oosten bereisd; overal waren in laatstgenoemde officieren, kooplieden, met welke ik over de zending spreken kon, die ze krachtdadig ondersteunden. Zoo heb ik het in onze kolonie *niet* gevonden. Een derde deel misschien der 18 millioenen guldens, die de Engelschen jaarlijks aan de zending offeren, komt van de kolonisten — en de onze? O! zij bouwen suiker en koffij, leven groot en weelderig, vergaderen geld en schatten; maar voor de *heilige Zending* geven zij *niets*. De Engelschen zijn ons, zoo in *Azië* als in *Europa*, uit Christelijk gezigtspunt beschouwd, ver vooruit.

In onze tweede kamer te 's *Hage* wordt thans veel *gedaan* en *gesproken* ten beste onzer koloniën — het zij — Maar *deze* kamer hier is de

cerste en de *hoogste*, *Hier*, *hier* ligt de knoop; van uit deze vergadering, voor zoo ver des Heeren Geest in haar leeft, moet het heil voor *Java* en *Celebes* en de *Molukken* uitgaan.

2°. Die herinnering — dit is mijne tweede opmerking — leere ons billijk oordeelen over de Roomsche Kerk. Ik dank mijn' God, dat ik den zegen der Hervorming heb mogen leeren kennen; ik verfoei de vleeschelijke middelen, waardoor *Rome* op nieuw hare magt uitbreidt in mijn dierbaar vaderland, dat het bloed van zoo vele strijders en martelaren der reformatie heeft gedronken. Ik sta daar ginds op mijn' post midden onder hen; ik waak en ik gord mij aan zoo veel ik kan. *Maar* ik wil en mag niet vergeten, dat Roomsche bisschoppen en monnikken de leermeesters waren mijner Heidensche voorouders; ik wil en mag niet vergeten (en gij moogt het ook niet!) dat het Gode heeft behaagd, om de Roomsche Kerk met haren Oud-Testamentischen vorm te gebruiken als opvoederes der Germaansche volken tot hoogere vrijheid. Het beeld, dat Paulus, de apostel, ten aanzien van Joden en Heiden-Christenen gebruikt, van den olijfboom en de ingeënte takken, datzelfde beeld geldt ook ten aanzien van Roomschen en Protestanten; wij waren tak-

ken van den wilden boom, in hunnen echten olijfboom zij wij ingeënt. Ook ons zou de apostel kunnen toeroepen: »Gij draagt den wortel niet, maar de wortel draagt u." En moge ook hout, hooi en stoppelen door *Rome's* zendelingen zijn aangebragt, dat reeds door het vuur voor een goed deel is verteerd en verder zeker zal verteerd worden, toch, zij hebben dat eenige eeuwige fundament, buiten hetwelk niemand een fundament leggen kan, hetwelk is JEZUS CHRISTUS, in dezen zelfden onzen geboortegrond gelegd. En in onze Protestansche Kerk dan, is het daar louter goud en zilver en edelgesteente? Maar hebben wij nog eene Kerk? Ik zie wel Christenen, maar geene eenheid; ik hoor wel de uiterlijkheid der Roomschen berispen, bespotten, beklagen; maar ik zie ook duizende Protestanten, die de leer van Gods vrije genade schromelijk misbruiken, die alleen maar Protestanten, geen Evangelieschgezinden of Hervormden, misschien wel leden van *Unitas* of *Hulpbetoon*, maar die geen leden der ware Kerk van Christus zijn. In *Duitschland* zie ik er millioenen, daar in de wieg en bakermat der Hervorming zelve, die prat zijn op hunne wetenschap en hunne verlichting, en toch verder van CHRISTUS en zijn Evangelie zijn verwijderd,

dan die eenvoudige Roomschen, in wier midden ik tegenwoordig woon. O! als ik aan die Roomsche zendelingen terugdenk, dan gevoel ik een grievend gemis. Zij hadden en hebben nog een groot voordeel boven de onzen; achter zich namelijk eene geslotene eenheid, d. i. de Kerk.

Een Christen, wat is hij? — een krijgsknecht van CHRISTUS. De Christenen te zamen, wat zijn zij? — eene heilige armee des Heeren. Een zending, wat is hij? een *tirailleur*, die vooruit gaat en het gevecht opent; achter hem is de *staande linie* geposteerd, die hem steunt en sterkt. Maar wij, ach! wij hebben geene staande linie, geene geregelde legermagt meer; wij, wij hebben slechts *vrijcorpsen* tegenwoordig. Dappere strijders zijn er in ja! en helden; maar een leger, dat enkel uit vrijcorpsen bestaat, ik weet niet of het groote veroveringen zal behalen; ik vrees, dat het tegenover eene vijandelijke geregelde magt zoo min zal bestand zijn als de dappere, *verstrooide* Arabieren, tegen de ligtzinnige, maar gedisciplineerde Franschen.

Ik voor mij heb niet genoeg aan eene kerk, die alleen in de wolken zweeft, die alleen bestaat in Gods verborgen eeuwig raadsbesluit; ik voor mij, ik smacht naar eene zichtbare

Kerk, die één is en heilig, apostolisch en katholiek. De Roomsche Kerk met haar ongeestelijk pausdom, met hare ziellooze uiterlijkheden, met hare valsche werkheiligheid is het niet; zij is niet heilig noch apostolisch: maar de Protestantsche Kerk met hare sekten en partijen, met hare losbandige vrijheid, met haar gebrek aan tucht, met haar lijdelijk stilzitten en berusten, met hare massa van ongelooovigen in den eigen boezem, die is het ook niet. Natuurlijk en toegankelijk moge zijn ieders voorliefde voor zijn kerkgenootschap, zooals die voor zijn' geboortegrond, voor vader en moeder; ik heb mijne voorliefde voor mijn kerkgenootschap steeds met woord en daad betoond: maar ons kerkgenootschap is de Kerk niet, zoo min als de Roomsche en Protestantsche in het algemeen. Die ééne, heilige, algemeene Kerk zal zij ooit worden gezien? . . . Wij steken het hoofd omhoog, wij die gelooven; wij wachten op den Heer en zijn heil, op nieuwe apostolische kracht, op nieuwe uitstorting van den heiligen Geest. En dat houden wij voor zeker, dat de Zending ons, meer dan iets anders, die ééne, ware, zichtbare Kerk zal nader brengen.

3°. Mijne laatste opmerking: *Hoe* hebben, M. H! die Roomsche zendelingen hier te lande

het Christendom gebragt? Door deftige, sierlijke redenen? Neen, o neen! Door verspreiding van den Bijbel? Neen, o neen! Zij deden wel het een en ander naar hunne mate; maar dat was het voornaamste, de groote hoofzaak niet. Hoe dan? door *daden*, daden van geloof en van liefde, van volharding en geduld, van moed en kracht en leidzaamheid, door geheel hun leven, door hun martelaarsbloed. O gij heilige schimmen van KILIAAN en SEVERIN, van KOLUMBAAN en GALLUS, van WINFRIED en WILLEBRORD! komt, omzweeft en getuigt en leert ons! — Ziet; daar komen zij over land en zee; daar vestigen zij zich in woeste bosschen, daar ontginnen en bebouwen zij den grond, daar vertoonen zij eene kracht van zelfbeheersching en zelfoverwinning, eene hulpvaardigheid en mededeelzaamheid, een' moed en eene liefde, die de wereld nog nooit had aanschouwd, die de heidenen verbaasde, die hen deed denken en zeggen en gevoelen: »Een hooger geest, eene kracht van God leeft in die kruisgezanten; die CHRISTUS, dien zij prediken Hij is waarachtig God; want goddelijke gaven en krachten stort Hij in de zijnen uit.» En mogten de Heidenen dan soms ook woeden, en mogten de RABOUDS en WITTEKINDS en

GORMSEN de pas groenende akkers van deze arbeiders vertreden en hunne slagzwaarden verwen met het bloed dier vredeboden; geen nood! die akkers groenden en bloeiden te heerlijker weder op, en het daarop geplengde martelaarsbloed werd er de vruchtbaarmakendste regen. Zoo is het toen geweest; zoo in verhoogde mate ten dage der Apostelen en kort na hen; zoo is het ten allen tijde geweest; zoo is het nog; zoo zal het blijven, zoo lang deze wereld staat.

Toen JOHANNES de Dooper uit de gevangenis aan den Heer zijne discipelen zond met de vraag: » Zijt gij degene die komen zoude, of moeten wij een' anderen verwachten?" wees JEZUS eenvoudig op zijne daden: de dooven worden hoorende, de blinden ziende, de lammen gaande, de kranken gezond, den armen wordt het Evangelie gepredikt.

Zijne apostelen gaan uit. Hun leven, hun lijden, hunne daden, hun sterven getuigen diep indringend mede met het Evangelie, dat zij prediken.

De Hervormers staan op — hunne daden spreken. Ziet LUTHER, als hij openlijk op de markt te *Wittenberg* de pauselijke bul verbrandt. Ziet hem als hij gaat naar *Worms* en daar staat

voor de grooten en magtigen der aarde. Slaat hem gade, hoe hij als een koene held met woord en daad en bewonderenswaardige kracht de banier van het zuiver Evangelie voor zijne verduisterde landgenooten ontrolt en hoog in de lucht zwaait. Ziet ZWINGLI, als hij met zijne geloofsgenooten ten strijde trekt om hen bij te staan in allen nood en dood. Ziet CALVYN, als hij met vaste hand, sterk in zijnen God, de losbandige libertijnen in *Genève* beteugelt. Ziet HENDRIK VAN ZUTPHEN, als hij daar in *Holstein* den martelaarsdood sterft met de bede van STEPHANUS op de lippen.

Zoo, M. H.! heeft God ten allen tijde door daden gesproken tot de menschen en door de menschen; zendboden van onzen Heer JEZUS CHRISTUS moeten niet anders doen. Het Koningrijk der Hemelen bestaat niet in woorden, maar in kracht; kracht van goddelijke liefde en geduld, van zelfbeheersching en onverschrokken moed. Geloof mij, dat treft ook den Javaan en Alfoer en Chinees daar ginds in *Oost-Indië* het meest! Dat alleen neigt zijn oor en wekt zijn gemoed om te hooren naar het woord der Evangelie-prediking. Leven wordt alleen door leven meêgedeeld. En wanneer het leven onzer zendingen niet veel krachtiger predikt dan hun

woord, zij zullen met alle geleerdheid en wetenschap, met alle orthodoxie en theologie, met stapels van Bijbels en traktaten rondom zich, nog luttel uitrigten.

O gij kweekelingen! die u uitrust en aangordt tot den heiligen strijd; ik wil gelooven, uwe school is goed, wat gij er te leeren hebt is nuttig en noodzakelijk, ja onmisbaar; maar toch, ik wenschte wel, dat gij nog eens in de school kondet komen van KOLUMBAAN, die zijne kweekelingen en medehelpers door zwaren arbeid en gebrek vooraf oefende in kracht en geduld, in zelfbeheersching en onthouding; want voorwaar, die in dezen strijd niet geoefend is, die geen fonds van hooger kracht in zich draagt, meer dan een gewoon Christen hier, hij is te zwak voor de heidenwereld, hij bezwijkt daar ginds, hij blijve liever te huis.

Ons geloof, zegt de apostel, overwint de wereld. Overwinning veronderstelt strijd; naarmate de overwinning heerlijker is, naar die mate te zwaarder de strijd. En wij, Broeders en Zusters in den Heer! wij deelen in dien strijd, waar wij ons ook bevinden. Ook hier, hier in ons binnenste is de wereld nog magtig en niet geheel ten onder gebracht; magtig is de wereld rondom ons, al wonen wij in een

Christenland; geheel ongebroken is hare magt in *Oost-Indië* en *China* en overal, waar CHRISTUS niet wordt gekend en geëerd. Hoe meer wij deel nemen aan den strijd daar ginds, des te gelukkiger zullen wij zijn in den strijd hier en rondom ons. O! de Zending is des Heeren, de deelneming er aan brengt dadelijk haar loon met zich; zij geeft ons heldere en diepe blikken in de geschiedenis der wereld, in de gesteldheid onzer eigene vaderlandsche Kerk, van ons eigen hart. Meent gij, dat GÜTZLAFF die Kerk met even dezelfde oogen aanziet als gij, Gereformeerde! of Doopsgezinde! of Lutheraan! die immer gebleven zijt binnen uwen eigen' kring? Het kan niet anders, door dien kleinen kring wordt beneveld het oog en bekrompen het hart. Zal *hij* een juist oordeel vellen over *Rotterdam*, die nooit eene andere stad dan deze heeft gezien?... Welnu, de Zending plaatst u op eenen hoogen berg. Van daar overziet gij de volken in wijden kring; ginds de Indiërs en Chinezen, elders de Hottentotten en Kaffers en Negers, elders de Eskimo's en Zuidzee-eilanders. Gij overziet den stroom der wereldgebeurtenissen, gij bespeurt de nadering der nog onvervulde profetiën; en als gij dan den blik slaat in de eigene gemeente, in den eigen'

boezem, meent gij niet, dat die blik veel zal zijn verhelderd?

Het is een tijd, dat veel wordt gesproken en gedaan tot verheffing der staatkundige regten der burgers. O! niet waar? duizenden en teinduizenden roemen het hoog, dat zij nu mede mogen *stemmen* en *mederegeren*; de dagen weekbladen zijn er vol van, vol van allerlei staatkundige droomerijen en luchtkasteelen. Hier is de leus *voortgang*, ginds *behoud*, elders *matiging* en *orde*. Maar ziet! wat zijn toch alle koningrijken der wereld, wat ons kleine landje bij dat koningrijk onzes Heeren, dat hemel en aarde omvat? Als alle andere rijken in puin zullen zijn gestort, gelijk *Nineve* en *Babylon*, dan zal dit rijk eerst prijken in zijne volle heerlijkheid, dat rijk, dat PAULUS en PETRUS, WILLEBROED en BONIFACIUS hier hebben gesticht. Heeft het niet reeds zoo vele magten sinds 1800 jaren overleefd? Nu, ook gij medechristenen, ook gij zijt geroepen in JEZUS' naam tot dat rijk — geroepen wordt gij allen om mede te arbeiden met Hem, stem te hebben met Hem, eens met Hem te regeren.

Laat stemmen dan die stemmen wil, regeren, die regeren wil in 's *Hage* of *Parijs*, in *Weenen* of *Berlijn*; zij, die wat eeuwigs begeeren, zij

schatten oneindig hooger het burgerschap en het stemregt in JEZUS' koninkrijk. Het staatkundig voorwaarts! of behoud! het is niet anders dan een ronddraaijen in denzelfden kring van stof. *Opwaarts!* is de leus der Christenen, *naar boven de harten!* hun wachtwoord van ouds. Naar boven onze oogen, onze harten! zoo zien wij uit naar des Heeren toekomst en bouwen op Zijne belofte, dat die hier met Hem leven, met Hem lijden en arbeiden en strijden, eens met Hem zullen worden verheerlijkt! Amen.

AANTEKENINGEN.

1. *De Engelschen.* Men heeft mij voorgeworpen menige schreeuwende onregtvaardigheid der Engelsche staatkunde jegens ons vaderland, *Oost-Indie*, *China*, enz. Ik ben niet bevoegd en geroepen om die staatkunde te verdedigen. Ik vrees, dat wij in deze tegenwoordige wereld geene staatkunde hebben te wachten, die van zuiver Christelijke beginselen geheel is doordrongen, zoo min bij de Engelschen als bij ons, of bij wat volk ook. De Engelsche Christenen zijn de eersten, om het onchristelijke in hunne landspolitiek af te keuren en te betreuren. Zij zoeken overal te herstellen en, zoo mogelijk, goed te maken, wat hunne staatkunde mag hebben verdorven. De onchristelijke opium-oorlog bvb. opent hun *China*; zij maken er gebruik van om den Chinezen het Evangelie te brengen. Zoo blijft het waar, wat ik beweerc, dat geen volk meer voor de verbreiding des Christendoms heeft gedaan en geofferd dan dezelfde Engelschen. De vele Christenen onder hen trekken den zegen des hemels ook over de onchristenen, over geheel het land en volk af. Het christelijk en godsdienstig element is er magtiger dan bij ons, dan bij enig volk van *Europa*. Zoo getuigen onpartijdige bevoegde mannen, als bvb. Professor SACK te *Bonn* in zijne uitgegevene reis door

Engeland. Dat bewijst onder anderen nog de onlangs aangenomene wet des parlaments, dat zelfs de brievenposterij op Zondag moet stilstaan. Daarmede wordt een materieel offer gebragt aan hetgeen hun heilig is, zoo als geen volk buiten hen het tegenwoordig in massa brengen zou. Iemand, die lang in *Engeland* heeft verkeerdt, betuigde mij op mijne navraag, dat in *Engeland* nooit een heiligdom, een gewijd kerkgebouw zou worden afgestaan voor een muzikfeest, ja dat het geene corporatie zou invallen een aanzoek daartoe te doen, gelijk het een en ander bij ons onder applaus der meerderheid geschiedt. Bij alle voorliefde voor mijn vaderland moet ik, na al wat ik in *Oost-Indië* en hier heb gehoord en gezien, tot mijn innigen spijt betuigen: in het Engelsche volk globaal beschouwd, is meer godsdienst, dieper godsdienstig gevoel, meer eerbied voor hetgeen heilig en eerwaardig is dan in het onze. Die mij door daadzaken van het tegendeel overtuigde, zou mij eene dienst bewijzen. Ik wensch daarom niet dat de Engelschen *minder* hebben dan werkelijk het geval is, maar wel wij *meerder*. Mogt ik onrecht hebben, dan zou ik, als solidair één met mijne natie, mij nog op het apostolisch voorschrift kunnen beroepen: » door ootmoedigheid achte de een den anderen uitnemender dan zich zelveu." Philipp. II: 3b.

2. *Hebben wij nog eene Kerk?* — Deze vraag en hetgeen er op volgt, heeft bevreemding, tegenspraak, misschien ook bij enkelen aanstoot verwekt. Mijn doel daarmede was en is nog, om de aandacht van kundige en bevoegde mannen te vestigen op iets, dat naar mijn gevoel, een gebrek is bij de meeste Christenen in ons vaderland, *het gebrek aan kerkelijken zin. Kerkelijkheid en Christelijkheid, Christenkerk en Christengeloof* staan, naar het mij voorkomt, tot elkander als *ligchaam* en

ziel. Zeker is de laatste de hoofdzaak, de quintessens. Er was een tijd, dat zulks te weinig werd erkend en ingezien, gelijk nog door enkelen. Van daar *bekrompene, uitsluitende kerkelijkheid*, dat is: een gewigt leggen op het *ligchaam* ten koste der *ziel*. Thans zijn wij, naar ik vrees, in een tegenovergesteld gebrek gevallen. Er bestaat bij de meesten eene antipathie tegen hetgeen *kerkelijk* is, d. i. tegen *kerkleer, kerkbelijdenis, kerkformulier, eenparigheid in eerdienst* enz., die, om in het beeld te blijven, gelijkstaat met algeheele verwaarloozing en minachting des *ligchaams*, om de *ziel* des te hooger te verheffen. Ook *dat* is eenzijdig, ook *dat* wordt eene gevaarlijke klip. Zóó verliest men allen historischen grond onder zijnen voeten, en zweeft men weg in nevel en damp. Daarbij komt niet alleen het te weinig getelde *ligchaam* om, maar lijdt ook de *ziel* schade. Het is zeer moeilijk in dezen het *regte* te treffen. Daartoe behoort een vervuld zijn van den geest, die den Apostel PAULUS bezielde, en een juiste en diepe blik in de gesteldheid en behoefte onzer dagen. Toch het schijnt mij eene levensvraag voor de kerk des Heeren in onzen tijd. Ik mag er hier niet verder over uitweiden; maar hoop, dat meer begaafde mannen dit punt stellen tot onderwerp hunner opzettelijke en ernstige overweging, terwijl ik mijne eigene denkbeelden hierover elders ter toetsing wensch voor te stellen.

3. »KILIAAN EN SEVERIN, KOLUMBAAN EN GALLUS, WINFRIED EN WILLEBRORD." Ik geef hier geene geschiedenis van hun leven, maar haal daaruit alleen aan, wat ter zake dient, volgens het achtbaar getuigenis van den dezer dagen in den Heer ontslapenen DR. AUG. NEANDER.

SEVERIN. »Onder de mannen, welke midden in de verwoestingen der volksverhuizingen door den invloed der

godsdienst zegen en heil verbreidden, munt bijzonder uit SEVERINUS. Waarschijnlijk uit het Westen afkomstig, had hij zich in zijn streven naar volmaaktheid des inwendigen levens, naar eene der woestijnen van het Oosten begeven. maar eene herhaaldelijke innerlijke goddelijke roeping dreef hem, zijne eenzaamheid en rust te verlaten, om den veel geplaagden volkeren van het Westen, die der verwoesting waren prijs gegeven, te hulp te snellen, zoo als ook dikwijls, wanneer de liefde tot het stille beschouwelijke leven in hem weder boven kwam, die stem, welke hem beval op het tooneel der verwoesting te blijven, met des te grooter magt in zijn binnenste weerklonk. Hij verscheen aan de oevers van den *Donau* en liet zich onder de volkeren der landstreken, die thans tot *Oostenrijk* en *Beijeren* behooren, neder. Met name in den omtrek van *Passau* hield hij zich op in een' tijd, dat deze streken bij uitnemendheid eene schouwplaats der verwoesting waren, in de onrustvolle dagen na den dood van ATTILA ten jare 453, wanneer hier het eene volk het andere verdrong, de eene plaats voor, de andere na te vuur en te zwaard werd vernield, en de menschen, nadat zij van al hunne goederen waren beroofd, als slaven werden voortgesleept. Door een leven van strenge onthouding, terwijl hij vrijwillig zich zelve ontheeringen van allerlei soort oplag en allerlei ongemak blijmoedig verduurde, gaf hij aan de verweekelijken, onder welke hij leefde, het voorbeeld, hoe zij gewillig moesten dragen, wat de nood hun oplag. Ofschoon aan zuidelijker hemelstreek gewoon, toog hij midden in den ruwen winter, als de *Donau* was dichtgevrozen, barrevoets onder de volkeren rond, om levensmiddelen en kleedingstukken te brengen aan zulken, die door het oorlogsvuur aan honger en naaktheid ten prooi waren, of om aan scharen van gevangenen, die in slavernij stonden te worden voortgesleept, door te zamen gebragt losgeld of door

den magtigen invloed zijner voorspraak de vrijheid te verschaffen, of om den volkeren de hen wachtende rampen te verkondigen en hen bij tijds tot bekeering te vermanen, hen optewekken tot vertrouwen op God, door zijn gebed vol toeverzigt des geloofs, den lijdenden in geestelijken en ligchamelijken nood te hulp te komen, en door zijn woord, dat door de heervoerders der ruwe volkstammen als eene stem uit hooger wereld werd geëerd, dezen te bewegen om de overwonnenen te sparen. Zoo zeer hij zelf was afgehard, om allen lichaamsnood ligt te dragen, daar hij door de kracht des geestes de uitwendige indrukken beheerschte, zoo week was hij om den nood van anderen mede te gevoelen. Door de magt van zijn voorbeeld, van zijne vermaan- en strafredenen werden vele harten week gemaakt, zoodat men hem van verscheidene zijden levensmiddelen en kledingstukken toezond, om ze onder de armen te verdeelen. Hij verzamelde in zulke gevallen de vaak zeer groote schare der behoeftigen in eene kerk, en hij zelf gaf aan een iegelijk, naar schatting van ieders hem bekende behoefte zijn deel. Nadat hij dan eerst een gebed had gesproken, begon hij zijne uitdeeling met de woorden: »geprezen zij de naam des Heeren,» en voegde er Christelijke vermaningen bij. Vele voorbeelden getuigen van de magt, welke het goddelijke, dat in hem was, over de gemoederen uitoefende. Eens had een hoop barbaren den omtrek der stad, waar hij zich bevond, geheel uitgeplunderd, menschen en vee voortgesleept, en gelijk in iederen nood, wendden zich de ongelukkigen klagende en weenende tot SEVERIN. Hij vraagde den Romeinschen bevelhebber of hij geene gewapende magt had, om de roovers te vervolgen en hun den buit te ontrukken. Deze antwoordde hem, dat hij met zijne handvol manschappen zich tegen het groot aantal der vijanden niet opgewassen rekende te zijn, doch als SEVERIN het

verlangde, wilde hij ten strijde trekken, vertrouwend niet op de magt der wapenen, maar op de hulp van zijn gebed. En SEVERIN beval hem in Gods naam snel en vol vertrouwen nittetrekken, want waar de Heer barmhartig vooruit toog, daar zou de zwakke de sterkste worden, de Heer zou voor hen strijden. Slechts maakte hij het hem tot pligt om alle gevangen genomen barbaren ongedeerd hem toetevoeren. Zijn woord werd vervuld. Nu liet hij den tot hem gebragten gevangenen de boeijen afnemen, en nadat hij hen met spijs en drank had verkwikt, liet hij hen gaan tot hunne roofgezellen met opdragt, om hen te zeggen, dat zij zich voortaan door roofzucht niet zouden laten verleiden, om in deze streken te komen; want zij zouden dan Gods strafgericht niet ontgaan, daar gelijk zij zagen, God voor zijne dienaars streed.

Zijne verschijning en zijne woorden werkten met zulk eene magt op het gemoed van een aanvoerder der Alemannen, dat deze van eene hevige siddering er dóór werd aangegrepen. Toen alle vestingen in *Beijeren* aan de Donau-oevers met de strooptogten der barbaren werden bedreigd, riepen de bewoners beiderzijds SEVERIN op, om zich onder hen te vestigen, daar zij door zijne tegenwoordigheid zich het meest beveiligd achtten. De wijze, waarop treffende gevolgen zich als verhooring van zijn geloovig gebed daarstelden, zoowel als de indruk, dien het goddelijke in hem maakte, verwierven hem den naam van een wonderdoener. Hij zelf wist zulke gebeurtenissen in betrekking tot den toenmaligen ontwikkelingsgang van het godsrijk onder de hard geplaagde en ruwe volken juist te schatten. »Zulks geschiedt thans — zeide hij — op vele plaatsen en onder vele volken, opdat worde erkend, dat er een God is, die wonderen doet in den Hemel en op aarde,» en wanneer men door de werking van zijn gebed groote uitkomsten verkrijgen wilde, plagt

hij te zeggen: »wat verlangt gij groote dingen van den kleine, ik ken mij zelve als een' volstrekt onwaardige, mogt ik vergeving voor mijne zonden ontvangen!» Somwijlen wees hij ook, als hij om zijne voorbede in betrekking tot ligchamelijke dingen werd aangezocht, veeleer op de geestelijke behoefte heen, gelijk hij eens tot een monnik uit een der ruwe stammen, die de hulp zijns gebeds bij zijne oogzwakte inriep, sprak: bid veeleer daarom, dat uw inwendig oog helderder worde. Toen hem een Bisdóm werd opgedragen, sloeg hij het af, zeggende, dat het hem genoeg was, zijne gewenschte eenzaamheid te hebben opgegeven en naar goddelijke roeping in deze landschappen te zijn gekomen, om de onrust des geplaagde volkeren te deelen. (NEANDER'S *Allgem. Gesch. der Christ. Relig. und Kirche.* III Band bl. 48-53.)

COLUMBAAN. — Hij was afkomstig uit *Ierland* en had van zijne vroege jeugd af in het beroemde klooster te *Bankor* zijne opleiding gehad. Toen hij zijn dertigste jaar had bereikt, gevoelde hij zich gedrongen tot zelfstandiger en grooteren arbeid, om namelijk aan de Heidensche volkeren, van welke men uit het Frankische rijk kondschap bekomen had, het Evangelie te verkondigen. Hij gevoelde, zoo als zijn levensbeschrijver zich uitdrukt, in zijne borst het vuur, van hetwelk de Heer zegt, dat Hij gekomen was, het te ontsteken op aarde. Zijn abt gaf hem twaalf jonge mannen mede, die hem in zijne werkzaamheid ondersteunen en onder zijne geestelijke leiding zich vormen moesten. Omstreeks het jaar 590 stak hij met dezen naar het Frankische rijk over, denklijk met het voornemen, om den aan de grenzen van dit rijk wonende volken het Evangelie te prediken. Maar daar hij verzocht werd, om in het rijk zelf zich te vestigen,

en er voor de christelijke beschaving der groote ruwe volksmassen hier nog zoo veel te doen was, zoo volgde hij deze uitnoodiging. Hij zocht opzettelijk eene wildernis voor zich uit, die eerst door den zwaren arbeid zijner monnikken moest worden ontgonnen, opdat de monnikken door de zwarigheden, die zij moesten te boven komen, des te meer voor de zelfverloochening en beheersching der zinnelijkheid zouden gewinnen, en om aan het ruwe volk in de bebouwing des lands, de voorwaarde van alle maatschappelijke beschaving, een voorbeeld te geven, dat tot navolging wekte. De zorg voor hunne nooddrift zelve dwong hen tot buitengewone inspanning om den grond te ontginnen, van welks voortbrengselen benevens de vischvangst, zij hun levensonderhoud moesten verkrijgen; en zonder de geloofskracht des mans, die alles leidde en wien allen onvoorwaardelijk gehoorzaamden, zouden zij in de worsteling met zulke bezwaren hebben moeten bezwijken. Toen COLUMBAAN zich voor het eerst met de zijnen in eene wildernis der Vogesen op de puinhoopen van een oud slot, hetwelk *Anagates*, *Anegrey* heette, vestigde, ontbrak het hun zoo zeer aan levensmiddelen, dat zij vele dagen van boomschors en kruiden zich moesten voeden. Maar hij vertrouwde, terwijl hij zijne monnikken tot ingespannen arbeid aanzette, waar menschelijke middelen niet toereikend waren, op de hulp van God, dien hij met vast geloof in den gebede aanriep, en de wijze, waarop hij uit den grootsten nood door een zamenloop van niet te berekenen omstandigheden gered werd, versterkte het vertrouwen der zijnen en deed hem den volke voorkomen als een' door God op bijzondere wijze begenadigden man.

COLUMBAAN'S regel was geheel daarop ingerigt, om de monnikken tot zwaren arbeid aan te houden, en hen aan zulke harding en zelfoverwinning te gewennen, als tot

het verduren eener zoodanige worsteling met eene wilde natuur en tot het te bovenkomen van zoo groote hinderpalen gevorderd werd. Hij stelde aan de monniken deze eischen: »niet dan vermoeid ga hij ter ruste, hij slape onder het gaan, en eer hij nog uitgeslapen hebbe, worde hij tot opstaan gedwongen.» Ofschoon hij zijnen monniken strenge onthouding voorschreef, verbood hij echter eene overdrevene het ligchaam nadeelige gestrengheid, waardoor zij voor hunne roeping ongeschikt zouden geworden zijn. Wel eischte hij met groote gestrengheid de stipste waarneming aller voorgeschrevene uitwendige gebruiken en godsdienstoefeningen, maar hij was er toch verre van verwijderd om het wezen der vroomheid in uiterlijkheden te stellen. Hij beschouwde deze alleen als middel en deed zijne monniken opmerken, dat alles op de gezindheid aankomt. Hoewel zij dagelijks tot den zwaarsten ligchaamsarbeid werden aangehouden; zoo moest hun geest toch onder den last van hunne moeitevolle taak niet bezwijken; maar steeds worden opgewekt tot overdenking der dingen, die boven zijn, en elke dag moest zijn verdeeld tusschen gebed, arbeid en het lezen van geestelijke schriften. — Als het einddoel, waarnaar alle kloosterlijke inrigtingen waren gerigt en berekend, stelde COLUMBAAN de *zelfverloochening*, de geheele overgave van den wil aan God. In zijne lessen en voorschriften zegt hij daarvan veel voortreffelijks, als: »Hij treedt de wereld met voeten, die zichzelf overwint. Niemand, die zichzelf verschoont, kan de wereld haten. In zijn eigen binnenste alleen bemint of haat hij de wereld. Laat ons onszelven alzo afsterven, dat wij met PAULUS zeggen kunnen: ik leef, maar niet meer ik, Christus leeft in mij,» want dat is de stem der uitverkorenen.

Voorts zijne gestrengheid berokkende hem vele moeiten van den kant der wereldschgezinde geestelijken in het

Frankische rijk. Hij moest dat in 610 verlaten — kwam in de streken van *Zürich* — moest op nieuw vlugten voor de woede der Heidenen, eindelijk kwam hij in *Italië* en stichtte ten jare 613 het klooster Bobbio bij *Pavia*. (NEANDER t. a. pl. *Denkwürdigkeit aus der Gesch. des Christenthums*. III Band, bl. 200 u. w.)

GALLUS was een leerling en medgezel van COLUMBAAN, maar zag zich door ziekte genoodzaakt in *Zwitserland* achter te blijven. Hier stichtte hij het klooster, van hetwelk de uitroeijing der omliggende wouden en de ontginning van den grond uitging en dat naderhand onder zijnen naam zoo beroemd werd. Hij verstond het om met eenvoud en innigheid den menschen de waarheid Gods aan het hart te leggen; maar hij ondersteunde zijne prediking ook krachtig door zijne daden. Dan eens verbrijzelde hij moedig voor de oogen der wilde Heidenen hunne afgodsbeelden; dan weder deelde hij zijne gevangene vischen en andere geschenken aan het volk uit. Eenige jaren daarna, in 615, werd aan GALLUS het bisdom te *Costnitz* opgedragen; maar hij sloeg het af en deed een inboorling des lands, die door hem was gevormd, verkiezen. Als de wijding van dezen eene groote menigte van aanzienlijken en geringen te zamen bragt, zoo nam GALLUS deze gelegenheid waar, om het ruwe, eerst sinds korten tijd van het Heidendom bekeerde volk passende woorden van vermaning aan het hart te leggen. — Nadat hij in zijne rede Gods wegen tot heil der menschen van den zondenval af geschilderd had, sloot hij met de woorden: »wij, die onwaardige dienaars van deze boodschap zijn, wij bezweeren u in den naam van Christus, dat gelijk gij eenmaal bij den doop u van den duivel en al zijn werk en wezen hebt losgezegd, gij zoo door geheel uw leven dezen verzaken moogt, levende als kinderen

Gods." Nu noemde hij met name de zonden, tegen welke zij bijzonder hadden te waken en te strijden. Hij wees voorts op Gods oordeelen in tijd en eeuwigheid en sloot met dezen zegenwensch: »de almachtige God, die wil, dat alle menschen behouden worden en tot kennis der waarheid komen, die dit door de dienst mijner tong aan uwe ooren heeft verkondigd, Hij zelf moge door Zijne genade deze woorden vrucht doen dragen in uwe harten!" Zoo werkte GALLUS tot heil der omwonende Zwitsersche en Zwabische volkstammen tot 640. Kort voor zijn dood had zijn oude vriend, de priester WILLIMAR, die hem vroeger schuilplaats en gastvrijheid had geschonken, hem genoodigd om tot hem naar het slot Arbon te komen. Zoo zwak hij was, verzamelde hij zijne krachten en predikte alhier voor de verzamelde schare. Krankheid belette hem naar zijn klooster terug te keeren en hij stierf alhier. (Zie NEANDER t. a. pl. bl. 66-71, en zijne *Denkwürdigkeiten* III Band bl. 231.)

KILIAAN. — »Een ander Iersche monnik, met name KYLLENA (KILIAAN) trad in de laatste helft der zevende eeuw als Evangeliebode in *Frankenland* op, werwaarts denkelyk reeds vroeger, toen het tot het Thuringische rijk behoorde, het zaad des Evangeliums gekomen was. Het heet, dat hij in de vermaning van Christus, om alles te verlaten en Hem na te volgen, eene roepstem aan hem zelve tot Zendeling zou hebben gevonden. Met verscheidene gezellen ondernam hij de reis; hij kwam naar *Würzburg*, waar hij zekeren hertog GOZBERT vond, die door hem gedoopt werd en wien velen zijns volks navolgden. Maar als deze met de weduwe zijns broeders, GEILANE, in strijd met het kerkelyk regt, was gehuwd, zoo moet KILIAAN hem, toen hij hem rijp genoeg keurde, deswegen verwijtingen hebben gedaan. De hertog besloot van haar te

scheiden, maar GEILANE, die zulks ervoer, nam de afwezigheid van haren ten oorlog getogenen man waar, om KILIAAN te laten dooden. Als dit zoo is, vertoont zich hier een voorbeeld, hoe de Zendingen in hunne werkzaamheid daardoor werden belemmerd, dat zij het goddelijke en menschelijke niet meer konden onderscheiden." (NEANDER, t. a. pl., bl, 72 en verv.)

WILLEBRORD. — Vroeg zeer vroom van aard. 32 jaren oud gaat hij als Zending uit *Engeland* naar de Heidensche Friezen, door 12 gezellen begeleid. PEPIN beschermt hem. In 692 gaat hij naar *Rome*. PEPIN vestigt met zijne hulp een bisdom in de oude burg der Wilten. *Utrecht* wordt een aartsbisdom. WILLEBRORDS werkzaamheid trekt velen daarheen. Hij gaat noordwaarts tot de onafhankelijke Friezen, — heeft met vele moeite en bezwaren te worstelen, komt te *Helgoland* bijna door de woede der Heidenen om. WÜRSING ADO, die zich mede omstreeks *Utrecht* vestigt, wordt hem een gezegende medehelper. WILLEBRORD ijvert en werkt als Bisschop der nieuwe kerk meer dan 40 jaren, en sterft in 739, een en tachtig jaren oud. (NEANDER, t. a. p. bl. 85 enz.)

WINFRIED meer bekend als BONIFACIUS, de Apostel der Duitschers bijgenaamd. Uit aanzienlijke familie geboren in *Devonshire* in *Engeland*, ten jare 680. Gaat in 715 als Zending naar *Friesland*, komt in 718 te *Rome*, wordt WILLEBRORDS medehelper Weigert diens opvolger te worden om aan de Duitschers het Evangelie te prediken. » Wat, — roept de nu zalige NEANDER uit, — wat ware er van ons vaderland geworden, wanneer God toen niet dien zendingsijver door Zijnen Geest, inzonderheid in *Engeland* en *Ierland* hadde gewekt! Misschien zullen eens de uit de Heidenen verzamelde gemeenten in

Zuid-Indie, Azie en Afrika, als zij in een land, als het onze, dat door het Christendom der barbaarschheid is ontruikt, hemelsche goederen genieten, hetzelfde zeggen van den ontwakenden zendingstijver in deze onze dagen!" Voorts enkele trekken slechts uit het lange, rijke, werksame leven van dezen apostolischen man, volgens NEANDERS verhaal. »BONIFACIUS gebruikte de hulp der wereldlijke magt, om zijne kerken en kloosters tegen verwoesting door de wilde Heidenen te beschermen, om het leven der monniken en nonnen, die hij uit zijn vaderland tot onderrigt der Heidenen en tot opleiding der bekeerden had tot zich geroepen, te beveiligen, hun het noodzakelijk levensonderhoud te verschaffen, en om, waar het Christendom ingang had gevonden, de aloude overgebleven voorwerpen der Heidensche Godsvereering uit den weg te ruimen, die de ruwe menigte altijd tot deze terugbragten. Hoe BONIFACIUS door uiterlijke indrukken op ruwe menschen werken kon, toont een bijzonder voorval. »Toen hij in *Hessen* het Evangelie verkondigde, stond daar bij *Geismar* een overoude eik van ontzaggenlijke grootte, die den indruk zijner prediking in den weg stond; want deze eik was aan den Dondergod (Thor) gewijd, en het volk kon hem niet dan met diepen eerbied aanschouwen. Van het geloof aan de goddelijke kracht van dezen eik konden zij zich niet losmaken, en hadde ook al BONIFACIUS prediking eenen oogenblikkelijken indruk verwekt, zij waren altijd in gevaar weder in het Heidendom terug te zinken. Daar gaat BONIFACIUS met weinige gezellen op den eik aan. Zelf houdt hij met een bijl den boom om, terwijl de schare der Heidenen hem woedend omringde. Maar daar zij den eik in vier stukken zien uit elkander vallen, zonder dat hun God op BONIFACIUS zich vermogt te wreken, zoo was op eenmaal hun waan verstoord, en om den indruk dezer gebeurtenis verder voort te

planten, liet BONIFACIUS uit het hout van den eik terstond eene kapel bouwen." (NEANDERS *Denkwürdigkeiten*, III B., bl. 245.)

Vernemen wij voorts het oordeel van denzelfden bevoegden Christenwijze over de werkzaamheid van BONIFACIUS. t. a. pl. bl. 259. » Wanneer wij in een man, dien God als werktuig gebruikte, om Zijn rijk in een gewigtig deel der menschheid te grondvesten, het werk moeten erkennen van Gods geest, en behooren toe te zien, om dit werk des Geestes, dat zich als zoodanig in zijne vruchten openbaart, te miskennen, van wege hetgeen er zich van het vleesch heeft bijgemengd; zoo mogen wij toch ook dit verontreinigend toevoegsel des vleesches niet voorbijzien, en wij moeten, gelijk ten eerste bij de beproeving van ons zelve, zoo ook bij de beoordeeling van anderen, ons wel in acht nemen om te verwisselen, wat van den Geest en wat van het vleesch afkomstig is.

» Wat de werkzaamheid van BONIFACIUS schaadde, was dit, dat hem niet in haren geheelen omvang bekend was de vrijheid der kinderen Gods, welke met Christus de inzettingen der wereld zijn afgestorven, wier leven der wereld niet meer, maar den hemel toebehoort, verborgen is met Christus in God, en daarom ook niet door instellingen der wereld mag worden gevangen gehouden. Hij kende wel is waar den grond van het inwendig Christendom en had dien in zijn eigen inwendig leven, maar toch zijn begripsvermogen was met het hem bezielend Christendom niet in gelijke mate ontwikkeld. Zoo verbond hij met dit inwendig Christendom nog een zeker vasthouden aan uitwendige dingen, hetwelk daaraan vreemd is. Hij bouwde wel op den eenigen grond, Christus, en daarom moest zijn werk als goddelijk standhouden en door goddelijke kracht in de volgende eeuwen zich ontwikkelen; doch hij had op dezen grond geen zuiver goud gebouwd,

maar ook hout, hooi en stoppelen. En hier moet tot zijne verontschuldiging gezegd worden, dat hij niet de eerste aanlegger van deze bijvoeging was, maar ze in zijnen tijd reeds aanwezig vond. Eerst door het van den Heer in de Hervorming aangestoken vuur zouden dit hout, hooi en stoppelen worden verteerd, opdat de grond in zijne regte heerlijkheid openbaar worden kon.

»Men zou op zekere wijze der geheele kerk kunnen toeroepen, wat de Apostel PAULUS tot de Galaten zegt: »Daar gij met den Geest begonnen zijt, voleindigt gij nu met het vleesch? Hoe keert gij u wederom tot de zwakke en arme eerste beginselen, welke gij wederom van voren aan wilt dienen?» Maar wij erkennen bij deze ontwikkeling der kerk ook de leidende wijsheid van haren onzichtbaren Bestuurder, die het liet gebeuren, dat der ruwe menschheid de Wet weder tot tuchtmeester werd, om haar op te leiden tot de gerechtigheid des geloofs, tot het Evangelie des Geestes, zoo als dit bij de Reformatie in zijne volle heerlijkheid in tegenstelling met de benevelende vermenging van Wet en Evangelie zich weder zou openbaren. Ook onder den bolster van die op het uitwendige gerigte inzettingen bleef toch de kern des Evangelies nog altijd bewaard, welke bolster zij dan slechts behoefde te splijten, om zich in hare zuivere gedaante te vertoonen. En sedert die vermenging van Wet en Evangelie in de kerk voortwoekerde, sedert de dingen des Geestes onder uiterlijke inzettingen gevangen genomen werden, wekte de geest des Evangelies altijd enkele getuigen, aan welke de dingen des Geestes zich zuiverder openbaarden, en die zich gedrongen gevoelden om die dienstbaarheid onder de instellingen der wereld te bestrijden. Zij waren de lichten, die scheuen op de donkere plaats, tot dat de dag aanbreken en de morgenster opgaan zou in de kerk Gods.»

Ten slotte het verhaal van zijn einde.

» Ook de laatste dagen van zijnen hoogen zeventigjarigen ouderdom wilde BONIFACIUS niet in gemakkelijke rust doorbrengen. De drang der liefde dreef hem, daar hij de voortzetting van het werk in *Duitschland* nu zijnen opvolger LOELL gerust kon overlaten, daarheen te gaan, waar het aan arbeiders haperde, waar nog menige groote strijd voor het Evangelie was te doorworstelen. Het denkbeeld, om voor de bekeering der Friezen te werken, voor welke na de vijftigjarige werkzaamheid van den ijverigen WILLEBRORD niets was geschied, en van welke nog een groot deel Heidenen waren; dit denkbeeld had hem nooit verlaten, en greep nu, daar in *Duitschland* voor hem niets meer was te doen, met nieuwe magt zijne ziele aan.

Hij nam afscheid van zijn opvolger LOELL, zeggende; » ik kan niet anders, ik moet reizen, zoo als mij de drang mijns harten er toe drijft, want reeds naakt de tijd mijner ontbinding. Dra zal ik van dit ligchaam bevrijdt, verheven worden tot de kroon der eeuwige heerlijkheid. Gij nu, mijn dierbaarste zoon, volvoer den door mij aangevangen bouw der gemeenten in *Thüringen*, roep met nadruk het volk van dwaalleeringen terug, voltooi den ondernomen bouw der kerk in *Fulda* (de lievelingsstichting van BONIFACIUS) en dáár zij de rustplaats mijns door der jaren last gekromden ligchaams. Hij droeg aan LOELL op, al het noodige voor zijne reis te bezorgen, inzonderheid om in zijne boekenkist, (geestelijke boeken, waaruit hij onderweg altijd las of zong, voerde hij steeds met zich) een dock te leggen, in welke zijn naar *Fulda* te brengen ligchaam moest worden ingewikkeld.

Hij verzamelde de laatste krachten zijns ouderdoms, die door de geestdrift des geloofs werden verhoogd, doorwandelde *Friesland* in zeventigjarigen leeftijd met jeugdige kracht, predikte, bekeerde en doopte duizenden,

verstoorde heidensche afgodstempels, en stichte kerken. De gedoopten hadden zich verstrooid; op eenen bepaalden dag zouden zij allen weder bij hem te zamen komen om door hem te worden gevormd, (de bekende Ceremonië der Roomsche Kerk.) BONIFACIUS en zijne gezellen hadden intusschen aan de rivier *Burde*, omstreeks *Dokkum*, toen de grens tusschen Oost- en West-Friesland, hunne tenten opgeslagen. Toen de morgen van den bepaalden dag aanbrak, zag BONIFACIUS vol verlangen uit naar de aankomst zijner nieuwe Christenen. Hij hoorde het gedruisch eener naderende menigte; maar het was eene groote schaar van gewapende woedende Heidenen, die hadden zaamgezworen, om op dezen dag den vijand hunner goden te vermoorden. De Christelijke jongelingen in het gevolg van BONIFACIUS wilden hem verdedigen, en een kampstrijd stond te beginnen; maar zoodra BONIFACIUS het gedruisch hoorde, trad hij verzeld van zijne geestelijken met de reliquien, die zij bij zich hadden, naar voren, en zeide tot de jongelingen: „Houdt op te strijden, want de Heilige Schrift leert ons gewis geen kwaad met kwaad, maar met goed te vergelden. Reeds lang heb ik naar dezen tijd verlangd, en ziet nu is ongezocht de tijd mijner ontbinding daar. Zijt sterk in den Heer, en draagt met dankbare onderwerping, wat Zijne genade beschikt. Hoopt op Hem en Hij zal uwe zielen redden.” En tot de geestelijken sprak hij: „Mijne broeders, hebt goeden moed nu, laat u niet verschrikken door hen, die wel het ligchaam, maar niet de voor een eeuwig leven bestemde ziel kunnen doodden. Verheugt u in den Heer, en werpt het anker uwer hope op Hem, die u zoo aanstonds het loon der eeuwige zaligheid schenken zal. Verdraagt standvastig het korte oogenblik des doods om met Christus eeuwig te regeren.” Zoo stierf hij den martelaarsdood den 5 Junij 755.” (NEANDERS *Denkwurdigkeiten des Christenthums*, III B. bl. 239-272.)

Ten slotte nog een paar aanhalingen uit mijne jongste lectuur.

„Hoe ligt ongeroepene menschen tot het Zendingswerk kwamen, blijkt uit het verhaal van den Abt EUSTASIUS van *Luxeu* uit de 7de eeuw. Een zeker notaris, AGRESTIUS, werd uit plotselinge inwendige opwekking monnik. Daarna wilde hij terstond Zendeling worden. De Abt stelde hem voor, dat hem de behoorlijke godsdienstkennis en vercischte geschiktheid daartoe nog ontbraken. Maar hij liet zich niet terughouden, begaf zich naar *Beijeren* en bleef aldaar slechts korten tijd, daar hij niets kon uitrusten.” NEANDER t. a. p. in eene noot bl. 262.

Een woord van H. W. J. THIERSCH uit zijne voorlezingen over het Katholicisme en Protestantisme. I D. bl. 75.

» Slechts weinige buitengewone menschen waren het, die in de eeuw der Hervorming dat alles hebben verrigt, van welks vruchten wij nu nog, na drie eeuwen, alle kracht ondervinden, wier invloed ons nog bezielt. — Want in de geheele wereldgeschiedenis vinden wij overal bewijzen, dat de meest innerlijke krachten des geestes nooit zijn uitgegaan van eene menigte menschen, welke, allen in gelijke mate uitblonken, onder welke de kracht verdeeld was; maar altijd van eenige weinigen, in wien de geestkracht als in een brandpunt vereenigd was.”